

יהושע ושמות - ספרי בבואה

יוסף פריאל

הקדמה

ספר יהושע נפתח במות משה ובהעברת שרביט ההנהגה ליהושע, המכונה בפרק 'משורת'. בהמשך פרק א מצטיירת אווירה שעניינה הצורך של יהושע להמשיך את מה שלא השלים משה. על ההשוואה בין הדמויות ועל ההקבלה בין ספר יהושע לחומשי התורה נכתב רבות,¹ והמשותף למודלים השונים של ההשוואה הוא ערבוב של שלושה מרכיבים:

1. השלמת פעולותיו של משה ע"י יהושע.
2. נושאים משותפים לספרי התורה וספר יהושע.
3. אירועים דומים המצויים בספרי התורה ובספר יהושע.

בשונה מן המודלים שנתפרסמו, עיקר עניינו של מאמר זה הוא האירועים המשותפים לשני האישים, כמו גם העלאת שתי קביעות:

1. ביבליוגרפיה נרחבת הקשורה לעניין ניתן למצוא בעבודת הדוקטור של אליהו עסיס: המבנה הספרותי של סיפור כיבוש הארץ בימי יהושע ומשמעותו, ר"ג תשנ"ט, עמ' 65-91; ראה גם עדין שטיינזלץ, 'יהושע תלמידו של משה', בתוך: יואל רפל (עורך), דמויות מן המקרא (קדרת האוניברסיטה הפתוחה), ת"א 1980, עמ' 41-48.

א. ההקבלה בין הדמויות רחבה מאוד, ויוצרת אותן לדמות-בבואה.²
 ב. ההקבלה של ספר יהושע לספר שמות היא מיוחדת ומובהקת, ופחות מכך לחומשים האחרים.³

כידוע, כבר תז"ל רמזו לקשר מיוחד בין ספר יהושע לחמשת החומשים:⁴ "א"ר אחא בר חנינא: אלמלי לא חטאו ישראל לא נתן להן אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע מפני שהיא ערכה של א"י (ילקוט שמעוני, יהושע כד); כך שאין אנו באים אלא להמשיך את דברי הראשונים. בסיכום הדיון נעסוק במשמעות ההקבלה ובסדר האירועים בה. בפתיחת הדברים נציג שני מודלים קיימים להשוואה המדוברת: בהקדמתו לפירוש דעת מקרא,⁵ יהודה קיל מציג תרשים המצייר את

2. ייתכן שאפשר לראות בפירושו של אברבנאל לספר יהושע רמז לדרך זו. עוד בעניין זה ראה חזי כהן, 'למשמעות המפגש עם רחב הזונה בתיאור כיבוש הארץ, משלב, לד (תשנ"ט), עמ' 51-52 והערה 26 שם. שמואל אחיטוב בפירושו ליהושע (מקרא לישראל, ת"א/י-ם תשנ"ו, עמ' 5) הקדימו בהצגת הדמויות כבבואה, אך עיסוקו בנושא מצומצם מאוד. עפ"י יאיר זקוביץ בחיבורו מקראות בארץ המראות (ת"א 1995, עמ' 13), המקרא מלא ב'סיפורי בבואה', כלומר, סיפורים שמרכיביהם הענייניים והלשוניים רומזים אלו על אלו, אלא שלדעתו, מטרת הרמיזה היא שיהקרא החמוש בגילוי הבבואה יבצע מלאכה טובה ומדויקת יותר בבואו לישוב על כס המשפט. בניגוד למטרה שהוצגה על ידו, אין אנו באים לשפוט את אבותינו נביאי השם, אלא לטעון שמטרה חינוכית/ערכית יש לה' (ולא לאדם) בהקבלת מעשי בניס לאבותם; כך לדוגמה, מסעות ומזבחות יעקב ואברהם, סבלות יוסף ויעקב, ועפ"י דיון זה גם קורות משה ויהושע.
3. קיל בפירושו ליהושע (דעת מקרא, י-ם תשל"ג, עמ' 39-53) סוקר בהקדמתו מטבעות לשון משותפות בין ספרי יהושע לשאר ספרי המקרא, והנחתנו שההקבלה לספר שמות רחבה במיוחד - מתאששת שם.
4. חשוב להעיר, שאין מאמר זה דומה ולו במעט לשתי הצעות שהוצעו על ידי מבקרי המקרא: עפ"י ההצעה הראשונה - ספר יהושע הוא חלק ממבנה משושה של חמשת החומשים; כוונת מבקרי המקרא בהצעתם היא להציג את מקומו של ספר יהושע בתוך מיפוי המקרא למקורותיו; לעומתם, כוונת תז"ל להציג את המחיר של חטאי ישראל שהאריכו את הימסע אל הגאולה. הצעה אחרת, שבוודאי אין דיון זה מתכוון לרמוז אליה, היא הצעת מבקרי מקרא מוקדמים לראות את יהושע ומשה כדמות אחת ששינתה את שמה. על סקירת המחקר בנושאים אלה, ראה משה דוד קאסוטו, 'יהושע', אנציקלופדיה מקראית, ג, י-ם תשי"ח, טורים 542-544-545, וכן אצל Samuel Rolles Driver, *An Introduction to the literature of the Old Testament*, N.Y. 1956, pp. 103-159.
5. קיל (לעיל הערה 3), עמ' 10-11.

- מבנה ספר יהושע כמקביל לחמשת חומשי התורה כדלהלן:
- ★ פרקי הכניסה לארץ (א-ד)⁶ מקבילים לכניסת האבות לארץ בספר בראשית.
 - ★ פרקי כיבוש הארץ (ה-יב) מקבילים לאירועי הסנה, הפסח ותיאורי מורא הגויים בשירת-הים בספר שמות.
 - ★ פרקי חלוקת הארץ (יג-יט) מקבילים לנושא בתי ערי חומה המופיע בספר ויקרא.
 - ★ פרקי ערי המקלט וערי הלוויים (כ-כב) מקבילים לנושאים אלה ממש, המופיעים בסוף ספר במדבר.
 - ★ פרקי צוואות יהושע והברית (כג-כד) מקבילים לברית שנכרתה בערבות מואב שבספר דברים.
- אליהו עסיס⁷ מציג מודל של הקבלות בין אירועים מספר יהושע לאירועים מן התורה:
- ★ הפתיחה 'לאחר מות משה' (א א) משמשת השלמה לתיאור מות משה בסוף ספר דברים (לד ה).
 - ★ חיזוקו של יהושע ע"י ה' לקראת הכניסה לארץ (א א-ט) מקביל לאירוע הקודם שעסק בכך (דב' לא ג-ח).
 - ★ דרישת יהושע משניים וחצי השבטים (א יב-יח) כקיום הבטחתם למשה (במדבר לב).
 - ★ שליחת המרגלים ליריחו (פרק ב) מקבילה למשלוח המרגלים ע"י משה (במדבר יג).
 - ★ מעבר הירדן (פרקים ג-ד) מקביל למעבר ים סוף (שמות יד).
 - ★ ברית המילה והפסח (פרקים ג-ד) מקבילים לפסח מצרים (שמות יב).
 - ★ פגישת יהושע והמלאך (ה יג) מקבילה לסיפור משה בסנה (שמות ג).
- לעומת מודלים אלה טוען קויפמן,⁸ שלמרות ההמשכיות המצטיירת

6. מכאן ואילך, כל ציטוט שלא יוזכר בו שם הספר - מכוון לספר יהושע.
 7. עסיס (לעיל, הערה 1), עמ' 31, וניתוח בעמ' 30-46. דוגמות נוספות להקבלה אפשר למצוא בהקדמת יאיר זקוביץ לספר יהושע [סדרת עולם התנ"ך, גרשון גליל ויאיר זקוביץ (עורכים), ת"א 1994, עמ' 16-18], וכן אצל אחיטוב (לעיל הערה 2), עמ' 38.
 8. יחזקאל קויפמן, ספר יהושע, ים-1966, עמ' 12-15.

- בספר יהושע, יש כמה הבדלים משמעותיים בין ספר יהושע לספרי התורה:
- ★ ההוד שניתן ליהושע (במי כז) אינו מופיע בספר יהושע, וגם רוח החכמה שנתעטף בה (דברים לד) אינה מוזכרת.
 - ★ אין בספר יהושע אוהל-מועד וענן.⁹
 - ★ בולט מאוד הניגוד בין אוירת המרי של העם כלפי ה' ומשה בספרים שמות ובמדבר, לעומת האווירה בספר יהושע¹⁰ (וראה עוד פרטי ההשוואה אצלו).

כפי שכתבנו בפתחה, עניינו של חיבור זה להוכיח שהקבלה בין יהושע למשה רחבה הרבה יותר והופכת אותם לדמות בבואה. נוסף לכך, יש קשר הדוק בין קורות יהושע בספרו לקורות משה דווקא בספר שמות (העוסק רק בראשית תקופת הנהגתו של משה).

א. מינוי והתגלות

אנו מוצאים אצל משה תיאור מפורט של ילדותו (שמות א א-י), גדילתו ויציאתו לאחיו (שם, יא-כב) והקדשתו בסנה (פרקים ג-ד). לעומת זה, איננו מוצאים שום מידע אודות רקעו המשפחתי של יהושע,¹¹ ילדותו או מעשיו, עד שנבחר להוביל את מלחמת עמלק (שמי יז ט-יג).¹² גם הקדשתו

9. בעניין טענה זו, אפשר לומר שהדבר ברור, שהרי נכנסו לארץ, ואין צורך בעמוד שמטרתו הובלת המסע.
10. התייחסות לסוגיה זו תופיע בפרק יא. בעניין זה ראה גם את עוזיאל מאל, 'לדמותם של יהושע ויהושע כמנהיגי העם', מים מדליו (תשנ"ב), עמ' 9-17.
11. שושלתו מוזכרת בדה"א ז כ-כו.
12. עפ"י התפקיד שניתן לו שם אפשר להסיק שמדובר באדם בוגר, שהן הקב"ה והן משה סומכים עליו, ומאז אותה מלחמה אנו פוגשים בו בתורה במספר אירועים: א. בתיאור השני של מעמד סיני בשמות כד יג, שם הוא נקרא **משרת**. ב. לאחר חטא העגל בשמות לג י שם הוא נקרא **נער** (של משה). ג. כשהתנבאו אלדד ומידד במדבר יא כה, שם הוא נקרא שוב **משרת** (מבחורי-משה). ד. בעמידתו מול חבריו המרגלים במדבר יד הוא אינו מכונה בתארים, אלא נקרא בשמו (אם כי לפני השליחות בפרק יג, הוא נקרא **הושע**, ואז משה מחליף את שמו ל-**יהושע**). ה. בתהליך מינויו במדבר כז יח הוא מתואר כ-**איש אשר רוח בו**. ו. לאחר שירת האינו בדברים לב מד הוא מוזכר כשותף למשה בהקראת השירה, ונקרא שוב **הושע**. ז. לאחר מות משה בדברים לד ט הוא נקרא בשמו ומתואר כ-**מלא רוח חכמה**.

שונה מצורת הקדשת רבו: משה ונביאים רבים אחריו¹³ הוקדשו בהתגלות נסית מרשימה, אך יהושע זוכה רק לדבר ה', שבו מוגדר ייעודו והציפייה ממנו (א א-ט). אם כן, לכאורה דברי הפתיחה שלנו בסוגיה זו נראים מפריכים את הרעיון של דיון זה, בגלל השוני המשמעותי המתגלה בין הקורה למשה לבין מה שקורה ליהושע.

פרק ה בספר יהושע מפגישנו עם אירוע סתום, אך בעל מרכיבים מוכרים:

ויאמר שר צבא ה' אל יהושע של נעלך מעל רגלך כי המקום אשר אתה עמד עליו קדש הוא ויעש יהושע כן (טז).¹⁴

אנו רוצים לטעון, שהתגלות המלאך והשלת הנעליים אצל יהושע, המזכירים כ"כ את אירוע הסנה בשמות ב, הם החלק הפלאי שחסר בתהליך הראשוני במינוי יהושע לתפקידו שהופיע בפרק א. השאלה המתבקשת אם כן היא: למה היא קורית רק בתום סדרה רחבה של פעילות בפרקים א-ה, ולא בתחילת הספר?

רוצים אנו לומר, שכל מהותו של יהושע היא להיות **משרת משה וממשיכו**; הוא צריך להמשיך את מה שלא סיים רבו,¹⁵ ולכן אם הוא רק שליח, לא היה בתחילה צורך בהקדשה. מעיון בספר אכן עולה, שבפועל, כל הפעילות הנרחבת המתוארת בחמשת הפרקים הראשונים היא רק

13. ראה סיווג ההקדשות השונות בתנ"ך אצל אוריאל סימון, ינס ונדר בהולדת שמואל: מתן אלוקי ומתן אנושי, בתוך: קריאה ספרותית במקרא - סיפורי נביאים, י-ס/ר"ג תשנ"ז, עמ' 56-40.

14. עפ"י פשט הכתובים שמח יהושע בהתגלות המלאך ומצפה למוצא פיו: 'מה אדני מדבר אל עבדו'. בחז"ל מצאנו שתי גישות הפוכות ביחס להתגלות זו. בתנחומא פרשת משפטים, יח - גישה התואמת את דרכנו: 'יהי שתי פעמים באתי להנחיל את ישראל. אני הוא שבאתי בימי משה רבך ודחה אותי ולא רצה שאלך עמו, ועתה באתי'. לעומת זאת עפ"י הבבלי בעירובין סג ע"ב ועפ"י מקבילות נוספות - אין מטרת ההתגלות משמשת ברכת-הדרך למילוי התפקיד, אלא ביקורת על אי קיום מצוות: 'אמר לו אמש ביטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו ביטלתם תלמוד תורה, על איזה מהן באת? אמר לו עתה באתי'.

15. בפרק א מופיעים ביטויים רבים המדברים על כך שתפקידו של יהושע הוא להמשיך את מה שעשה או ציווה משה; פסי ב: 'משה עבדי מת ועתה קום עבר את הירדן הזה אתה וכל העם הזה אל הארץ אשר אנכי נתן להן לבני ישראל'. ג. 'כל מקום אשר תדרך כף רגלכם בו לכם נתתיו כאשר דברתי אל משה'. ה. 'לא יתיצב איש לפניך כל ימי חייתך כאשר הייתי עם משה אהיה עמך לא ארפך ולא אעזבך'. ז. 'יק חזק ואמץ מאד לשמר לעשות ככל התורה אשר צוך

פעילות של **הכנה** לכניסה לארץ: הכנה צבאית (ריגול ומעבר הירדן בפרקים ב-ג) והכנה רוחנית (ברית מילה ופסח בפרק ה). פעילות זו היא המשך ישיר של ההכנות שהיו בכל אירועי שנת הארבעים ע"י משה (כיבוש עבר הירדן במדבר כא; כללי חלוקת הארץ בפרקים כו, לה; מינוי המנהיג בפרק כז), נאומי מוסר, חוק ומוטיבציה בספר דברים. רק החל מפרק ו ביהושע נפסק תהליך **ההכנה**, ומתחילה **התכלית** - כיבוש הארץ, וזו כנראה הסיבה להופעת המלאך ויצירת כעין 'הקדשה' בסוף פרק ה, כי מעתה משתנה כל המציאות: אין עוד המשך למשה **בהכנה**, ומתבצע התפקיד המיועד רק ליהושע - **הכנסת העם לארץ**.¹⁶ על פי דרך זו המניחה שיהושע הוא רק שליח-ממשך, מובן גם הפער שדובר אודותיו בראשית פסקה זו, בין הרחבת המקרא בתיאור ילדותו ובגרותו של משה לבין חסרונו אצל יהושע.

ב. הגדרת המשימה והיקפה

משימתו של יהושע מורכבת משלושה חלקים:¹⁷

1. להכניס את העם לארץ (יועתה קום עבר את הירדן הזה אתה וכל העם הזה אל הארץ אשר אנכי נתן להם לבני ישראל - פס' ב).
2. לכבוש את הארץ (יכל מקום אשר תדרך כף רגלכם בו לכם נתתיו כאשר דברתי אל משה. מהמדבר והלבנון הזה ועד הנהר הגדול נהר פרת כל

משה עבדי. יב. ילראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה אמר יהושע לאמרי. יג. זכור את הדבר אשר צוה אתכם **משה** עבד יהוה לאמרי. יד. ינשיכם טפכם ומקניכם ישבו בארץ אשר נתן לכם **משה** בעבר הירדן. טו. ישבתם לארץ ירשתם וירשתם אותה אשר נתן לכם **משה** עבד ה' בעבר הירדן מזרח השמש. טז. זייענו את יהושע לאמר כל אשר צויתנו נעשה ואל כל אשר תשלחנו נלך. יז. יככל אשר שמענו אל **משה** כן נשמע אליך רק יהיה ה' א-להיך עמך כאשר היה עם **משה**.

16. יש מחלוקת אצל חז"ל לגבי זמן הופעת המלאך. לפי דעת ר' אבון בירושלמי נדרים פ"ז ה"י, הייתה הופעתו רק לאחר כיבוש יריחו. לכאורה, שיטה זו לא מתאימה לכיוון שהועלה כאן, שהרי החל כבר תהליך הכיבוש. על כך נאמר, שאפשר בפירוש לשייך את כיבוש יריחו לשלב **ההכנה** בשל העובדה שזו מלחמה נסית לחלוטין. כלומר, מלחמה זו היא המשך לתקופת המדבר, שבה ההתנהלות הישראלית היתה נסית, ורק ממלחמת העי הטבעית החל שלב כיבוש הארץ בהנהגתו הצבאית של יהושע.

17. זו חזרה על מה שכבר נאמר בצוואות משה בדברים א לח; ג כח; לא ז; לא כג.

ארץ החתים ועד הים הגדול מבוא השמש יהיה גבולכם' - פס' ג-ד).
 3. להנחיל אותה (יכי אתה תנחיל את העם הזה את הארץ' - פס' ו).

מבין שלוש המשימות, ברור שהמרכזית שבהן היא משימת הכיבוש, ובה נעסוק עתה.

כידוע, יש במקרא שני מודלים של גבולות הארץ:¹⁸ המודל הרחב יותר מובטח לאברם בברית בין הבתרים בבראשית (טו יח) ומוזכר גם בתחילת נאום של משה בדברים (א ו).

עפ"י שני מקורות אלה, הגבול הצפוני-מזרחי מגיע עד לפרת. דווקא תרשים גבולות הארץ שניתנו ערב הכניסה לארץ (במדבר לד); שעל פיו היה אמור יהושע לפעול, מוציא את נהר-פרת מן הגבול. והנה בתחילת הספר, בתוך הפסוקים המגדירים את משימתו, שוב מקבל יהושע את מודל הגבולות המגיע עד הפרת, ולכאורה הדבר תמורה.

במכוון טרם הזכרנו את מודל הגבול המופיע בשמות כג לא: 'ושתי את גבלך מים סוף ועד ים פלשתים וממדבר עד הנהר'. מודל זה, הכולל בבירור את נהר פרת, שייך לסדרת הפרקים המהווים את ברית-חורב שהיא מעמד הר סיני בספר שמות. דעתנו היא, שהחזרה בתחילת ספר יהושע למודל הגבולות של ברית-חורב וההתעלמות ממודל הגבולות שניתן רק לאחרונה בערבות מואב, מחזקת את הכיוון של דיוננו, שעל פיו חלק נכבד מספר יהושע הינו במכוון ספר-בבואה לספר שמות.

ג. הכנות למעמד

עשינו שימוש במושג 'מעמד' כדי להראות, שלמרות העובדה שכל ספר עוסק בעניינים אחרים, תהליך ההכנה למעמד המרכזי שבכל ספר נראה דומה למדי. על פי הצעתנו, המעמד המרכזי בספר שמות הוא מתן תורה,

18. על פער זה ראה יהודה אליצור, 'גבולות הארץ במסורת ישראל', מעינות, ה (תשט"ו), עמ' 195-202, וכן אצל יהושע גרינץ, 'ארץ היעוד', בתוך: מוצאי דורות, י-ם תשכ"ט, עמ' 130-141.

ובספר יהושע מעבר הירדן.¹⁹

להלן תרשים המציג זאת:²⁰

ההכנות למעבר הירדן	שמות יט-כד: ההכנות למעמד סיני	
א יא: יכי בעוד שלשת ימים!	יט יא: ויהיו נכנים ליום ליום השלישי.	זמן ההכנה
ג ה: ויאמר יהושע אל העם התקדשו כי מחר יעשה ה' בקרבכם נפלאות!	יט ז: ויאמר ה' אל משה לך אל העם וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלתם!	התקדשות היום ו/למחר
ג א: וישכם יהושע בבקר!	יט טז: ויהי ביום השלישי בהית הבקר!	בוקר המעמד
ג-ד: יכראותכם את ארון ברית ה'... אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה אל תקרבו אליו!	יט יב: והגבלת את העם סביב לאמר השמרו לכם עלות בהר ונגע בקצהו כל-הנגע בהר מות יומת!	התרחקות ממקור הקודש

ד. קריעת הירדן

המקרא עצמו משווה בין קריעת הירדן לקריעת ים סוף (יאשר הוביש ה' א-להיכם את מי הירדן מפניכם עד עברכם כאשר עשה ה' א-להיכם לים סוף אשר הוביש מפנינו עד עברנו - ד כג) ואף מציג פעמיים את הקשר בין גדולת משה שהתחזקה בים סוף לגדולת יהושע שהתגברה במעבר הירדן,

19. יכול הטוען לטעון שיש אירועים אחרים בשני הספרים שאפשר לכנותם כמעמד המרכזי בכל ספר: בשמות - יציאת מצרים בפרק יב או ירדת השכינה על המשכן בפרק מ; וביהושע - סיום כיבוש הארץ בפרק יב. אולם הכתוב עצמו בעזרת הרחבת העיסוק בנושאים אלו (כמו הפרקים יט, כד, כספר שמות העוסקים בהכנה, ובדומה הפרקים ג-ד בספר יהושע) מוכיח שאכן האירועים שדיברנו אודותם הם המרכזיים. לגבי יציאת מצרים מוכיח תהליך ספירת העומר שהיא אינה העיקר, אלא ראשית התהליך לקראת מתן התורה, וראה להלן בהערה 37. השוואה דומה ראה אצל יוסף רוט-רותם ונחום שרביט, 'חגיגות הפסח הציבוריות בגלגל', מחקרי חג, 11 (תשי"ס), עמ' 42-44.

20. הקבלה דומה מצאנו אצל חזי כהן (לעיל, הערה 2), עמ' 51-52.

פעם אחת לפני האירוע: 'היום הזה אחל גדלך בעיני כל ישראל אשר ידעון כי כאשר הייתי עם משה אהיה עמך' (ג ז), ופעם שנייה לאחריו: 'ביום ההוא גדל ה' את יהושע בעיני כל ישראל ויראו אתו כאשר יראו את משה כל ימי חייו' (ד יד). נוסף לכך, בשני האירועים המקרא מצין את החותם שהשאיר הנס²¹ על יושבי הארצות,²² והוא אף משתמש בביטוי משותף של הפיכת הים ל**חרבה** (שמי יד כא; יהו' ג יז). עם זאת, שונה קריעת מי הירדן מקריעת ים סוף בכמה היבטים עקרוניים:

1. הרקע (הכרח קיומי בים סוף, לעומת העדפה א-לוהית בירדן כדי לגדל את יהושע).
2. המקום וההיקף (קריעת ים לעומת קריעת נהר שאפשר היה לעבור בו שלא בתקופת הגאון באביב).
3. צורת הקריעה (חומה כפולה בים, ונד אחד בירדן).

רוצים אנו להציג קווים משותפים פחות ידועים ולטעון שקריעת הירדן רצופה מטבעות לשון, הקושרות אותה לאירועים שקדמו ליציאת מצרים: המכות, קרבן הפסח וזיכרונו.

קריעת הירדן	יציאת מצרים	המילה 'מחר'
<p>ג ה: 'ויאמר יהושע אל העם התקדשו כי מחר ה' יעשה בקרבכם נפלאות!'</p> <p>(ראה בשורה הבאה הקשר אחר של המילה)</p>	<p>המילה מחר מופיעה כיוצרת ציפייה לאירוע משמעותי במכות האחרונות: דבר (ט ה), ברד (ט יח), ארבה (י ד).</p>	<p>המילה 'מחר'</p> <p>מחר</p>

21. ידועה דעת רלב"ג, שנטה לומר שלא כך היה בירדן, ראה פירושו בפרק ה א.
 22. 'אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעדי' (שמי טו טו); 'ויהי כשמע כל מלכי האמרי אשר בעבר הירדן ימה וכל מלכי הכנעני אשר על הים את אשר הוביש ה' את מי הירדן מפני בני ישראל עד עברם וימס לבבם' (יהו' ה א).

קריעת הירדן	יציאת מצרים	
<p>ד ו: ילמען תהיה זאת אות בקרבכם כי ישאלון בניכם מחר לאמר מה האבנים האלה לכם?</p> <p>ד כא: אשר ישאלון בניכם מחר את אבותם לאמר מה האבנים האלה?</p>	<p>יב כו: יהיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבדה הזאת לכם?</p> <p>יג יד: יהיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת?</p>	<p>שאלת הבנים (עשייה לצורך העתיד)</p>
<p>ד יט: ויהעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון.</p>	<p>יב ג: בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבת שה לבית?</p>	<p>התאריך הזהה</p>
<p>ה כד: ילמען דעת כל עמי הארץ את יד ה' כי חזקה</p>	<p>יג יד: וזאמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים היא'.</p>	<p>הוכחת חוזק יד ה' מבית עבדים?</p>

סביר להניח, שדמיון זה מטרתו להמשיך ולהצביע על קשר הכרחי בין אשר קרה את העם תחת הנהגתו של משה במצרים, לבין אשר קרה אותו תחת הנהגת יהושע, ולזיכרון לדורות הבאים את אשר קרה לרב ולתלמידו.

ה. מילה ופסח

בספר שמות לא הוזכרה מצוות המילה וגם לא ביצועה, אולם התניית הקרבת הפסח (המצווה הראשונה שנצטוונו כעם²³) היא בביצועה: וכל ערל לא יאכל בוי (שמות יב מח). על פי המתואר ביהושע, המצווה הראשונה שמקיים עם ישראל בארץ היא המילה, ומצווה זו מאפשרת לקיים את המצווה הראשונה שציווה

23. ראה רמב"ן לשמות יב א, וכן את פירוש רש"י המפורסם בפתיחתו לתורה.

משה - הפסח.²⁴ גם תיאור הסיבה למילה בספר יהושע קושרת את משה והנהגתו לעניין: 'כי מלים היו כל העם היצאים וכל העם הילדים במדבר בדרך **בצאתם ממצרים** לא מלו. כי ארבעים שנה הלכו בני ישראל במדברי (ה-ה-ר).²⁵ תוצאת המעשה קושרת אף היא את האירועים אלו לאלו: 'זיאתו ה' אל יהושע היום גלותי את **חרפת מצרים**' (ה ט). היוצא מכך, הופעת מצוות המילה ביהושע על עיתויה, סיבתה ומשמעותה מחזקת את הרעיון של מאמר זה.

ו. עניין המן

שני פסוקים מקדיש המקרא לנושא הפסקת ירידת המן: 'ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי בעצם היום הזה. וישבת המן ממחרת באכלם מעבור הארץ ולא היה עוד לבני ישראל מן ויאכלו מתבואת ארץ כנען בשנה ההיא' (ה יא-יב); ברור שיש כאן 'סגירת מעגל': משה הביא לחם-שמים, ויהושע הפסיקו והביא את העם לאכול לחם-ארץ.

ז. מלחמה נסית

התיאור של כיבוש יריחו בפרק ו משאיר רושם רב על הקורא גם בגלל הטקסיות שבו, המהלך הנסי הייחודי ומשמעותו ההיסטורית. מן המבט הספרותי מתחזק רושם זה בשל העובדה שמוקדש פרק שלם לכיבוש יריחו (אם נצרף את מסע המרגלים שבפרק ב, אזוי מדובר בשני פרקים). גם ביציאת מצרים נאלץ עם ישראל להילחם מיד עם יציאתו, אלא ששם חבויה מלחמה זו בין סדרת אירועים משמעותיים: המכות, יציאת מצרים, קריעת

24. עסיס, עמ' 179-181 (לעיל הערה 1), קושר את הבטחת הארץ לאברם בברית המילה (בר' יז ט) עם הכניסה לארץ אצל יהושע. לדעתנו, מעבר לאמת הרעיונית שבדבר, יש חיסרון בהשוואה זו משני טעמים: ראשית, אברם צווה על כך ציווי פרטי, ואילו במצרים ואצל יהושע אפשרה המילה את קיום הפסח כמצווה שניתנה לעם בכללותו ולא לפרטים בודדים בו. נוסף לכך, העדר כל רמז בספר יהושע לקשר בין יהושע לאברם (בהמשך דבריו בעמ' 184-186 עסיס מציג גם את ההשוואה למצרים ומעיר שהברית אצל יהושע מתוארת בהרחבה, והפסח בקצרה, מתוך כך שהצורך בכניסה לארץ הוא חידוש הברית שהופרה במדבר).
25. דיון מעמיק בסוגיות אי-נימולותם של ישראל במדבר, ראה אצל הרב יהודה קופרמן, פרשת פסח שני - סוגיות בתורה ותלמודן על פי המקורות (הוצאת המכללה לבנות ירושלים - ללא תאריך).

הים ומתן תורה, ומוקדשים לה תשעה פסוקים בלבד; כך שמבחינה ספרותית קשה יותר לראות בה אירוע מרכזי. ברור, שהמבט על מלחמה זו צריך להיות שונה, שהרי על פי פשט הכתובים הייתה זו מלחמה נסית, זאת נוסף לעובדה שעמלק הפך להיות עם הנתון למלחמה מצד הקב"ה עצמו: 'מלחמה לה' בעמלק מדור דור' (שמי יז טז), ומצוות הכחדת עמלק הפכה להיות מצווה לדורות: 'תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכחי' (דבי כה יט). ראייה זו יש בה כדי לחשוף דמיון בין המלחמה של ישראל תחת הנהגתו של משה מיד לאחר יציאת מצרים לבין המלחמה של יהושע מיד בכניסה לארץ. הוזכרה כבר העובדה, שיהושע עצמו נבחר להוביל את מלחמת עמלק הראשונה, ומשה אף מצטווה לכתוב זיכרון מלחמה זו ולאמרו באוזני יהושע: 'כתב זאת זכרון בספר ושם באזני יהושע' (שמי יז יד).

נסקור כהרגלנו את הדמיון בין המלחמות, דרך מהלכן ומטבעות הלשון המלוות אותן:

מלחמת עמלק-שמות יז	מלחמת יריחו - יהושע ו	
יהושע (אעפ"י שמושה המנהיג - ועפ"י דרכנו, הדבר מכונן).	יהושע	מוביל המלחמה
נס: ישיבה על אבן, הרמת ידיים	נס: תקיעה בשופר, נפילת החומות	דרך הקרב
ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרבי' (יג), ואח"כ: 'מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים'. (יד)	והיתה העיר חרם היא וכל אשר בה לה"י. (יז)	עומק ההכחדה
'מלחמה לה' בעמלק מדר דר'. (טז)	'ארור האיש לפני ה' אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו'. (כו)	מלחמת עולם א-לוהית
'כתב זאת זכרון בספר ושם באזני יהושע'. (יד)		קשר עתידי

ה. עניין החטא

בספר שמות אנו מוצאים נפילה מאיגרא רמא של קבלת תורה לבירא עמיקתא של חטא העגל, וכך בספר יהושע: חטאו של עכן לאחר נְסִי הירדן ויריחו. מעניינת העובדה, ששלושה פרקים בספר שמות עוסקים בחטא שכל העם היה מעורב בו, ולא פחות מפרק שלם בספרנו עוסק בחטא של יחיד.²⁶ לצורך השוואה נאמר שחמישה פסוקים מספרים את סיפור המקושש בבמדבר (טו לב-לו), מכאן שחטאו של עכן היה משמעותי מאוד, ותוצאותיו השפיעו על מהלך הכיבוש של כל העם.

עפ"י דרכנו, ההשוואה בין הקורה ליהושע לבין הקורה למשה בא לידי ביטוי גם בסיפור זה, אף כי ישנם מרכיבים השונים בתכלית אלו מאלו.

חטא עכן - יהושע ז	חטא העגל - שמות לב	
זימס לבב העם ויהי למים! (ה)	כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו! (א)	הפחד כרקע לסיפור (השוואה נכונה ספרותית, אך יש הבדל מהותי בין שניהם: בעגל הפחד גרם לחטא, ובעי הפחד בא לאחר המגפה במלחמה, שהיא תוצאת החטא.)
קם קדש את העם ואמרת התקדשו למחר! (יג)	זירא אהרן ויבן מזבח לפניו ויקרא אהרן ויאמר חג לה' מחר! (ה)	פיתרון לפחד - מחר

26. לפי פשט הכתובים מתו בקרב העי הראשון שלושים ושישה לוחמים (ז ה); אך לדעת ר' נחמיה (בבא בתרא קכא ע"ב), מדובר רק ביאיר בן מנשה ששקול כרובה של סנהדרין (שלושים ושישה מתוך שבעים). עניין זה מגדיל את ההתפעמות מן המשמעות שהמקרא נתן לסיפור 'קטן' זה.

חטא עכן - יהושע ז	חטא העגל - שמות לב	
<p>יורא בשלל אדרת שנער אחת טובה ומאתים שקלים כסף ולשון זהב אחד חמשים שקלים משקלו. (כא)</p>	<p>ויאמר אלהם אהרן פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם בניכם ובנותיכם והביאו אלי. (ב)</p>	<p>החטא קשור לזהב</p>
<p>וישמעו הכנעני וכל ישבי הארץ ונסבו עלינו והכריתו את שמנו מן הארץ ומה תעשה לשמך הגדול. (ט)</p>	<p>למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם להרג אתם בהרים ולכלתם מעל פני האדמה. (יב)</p>	<p>נימוק בקשת הסליחה עיני המנהיג: חילול ה'</p>
<p>וירגמו אתו כל ישראל אבן וישרפו אתם באש ויסקלו אתם באבנים. (כה)</p>	<p>ויקח את העגל אשר עשו וישרף באש. (כ)</p>	<p>העונש על החטא: שרפה</p>
<p>וישב ה' מחרון אפו. (כו)</p>	<p>וינתם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו. (יב)</p>	<p>בקשת הסליחה מתקבלת עיני ה'.</p>

מעניין לציין, שהמספר שלשת אלפים נמצא בשני הסיפורים: שלושת אלפים נענשים בעגל (שמי לב כ), ומספר לוחמי ישראל בקרב הראשון בעי היו שלושת אלפים (ז ד).

תפקוד המנהיג כשהעם חוטא

למרות הדמיון שהוצג בין הסיפורים, יש הבדל גדול בצורת התגובה של שני המנהיגים, ומכאן מתחדדת ההשוואה מיהו באמת הרב, ומיהו התלמיד.

להלן התנהלות משה בחטא העגל, לאחר שהי מספר לו את שקרה:

1. בקשת מחילה על רקע חילול ה' (שמי לב יא-יג).

2. השגת דחייה של העונש - 'וינחם ה'" (שם שם יד).
3. משה יורד ומברר את שקרה, אינו מחכה להוראות ופועל ביזמתו הבלעדית (שם שם יט-כא).
4. משה ממשיך ליזום ומעניש את החוטאים (שם שם כה-כט).
5. משה נכנס למו"מ ארוך²⁷ עם הקב"ה על סליחה (שם לב לא - לד י).

לעומת התנהלות משה, יהושע מתגלה כמנהיג לא מנוסה ונזקק לסיוע א-לוהי ממושך, עד שהוא מגלה מנהיגות ומבצע את מלחמת התיקון בפרק ח.²⁸

להלן התנהלותו של יהושע בחטא עכן (פרק ז), לאחר שמתגלה הבעיה:

1. יהושע קורע שמלותיו ומתחיל בתהליך אבלות (ו).
2. יהושע בוכה ומקרין ייאוש (ז).
3. יהושע מבקש מחילה על רקע חילול ה' (ח-ט).
4. ה' מדריך אותו כיצד לפתור את הבעיה (י-טו).
5. יהושע מבצע את אשר נצטווה ומושגת סליחה (טז-כו).
6. בקרב העי השני יהושע מגלה נחישות ויזמה במהלך ההכנות לקרב ובקרב עצמו, ובעזרת הקוונה א-לוהית נכבשת העי (פרק ח).

למרות הפער המתגלה במנהיגותם של שני המנהיגים, אנו רואים את הופעת החטא המשמעותי כבר בשלב הראשוני של מנהיגותם, ועניין זה ממשיך את תהליך יצירת הבבואה במהלך המשותף כפי שהנחנו עד עתה, לאור המאפיינים הדומים בשני הסיפורים שהוצגו בתחילת פרק זה.

27. עפ"י מיפוי של חיים חמיאל יש לא פחות משבע תפילות של משה לה'. ראה חיים יצחק חמיאל, 'שבע השיחות בין ה' ומשה אחרי חטא העגל', בתוך: מעייני מקרא, י-ם תשמ"ג, עמ' 306-358.

28. ראה תיאור הדברים בהרחבה אצל עסיס (לעיל הערה 1), עמ' 220-236.

ט. הברית

בסוף פרק ח מתואר מעמד גרזים ועיבל שמבצע יהושע עפ"י הציווי שניתן למשה בדברים יא (כט-ל) ודברים כז (ב-ח). לדעת רוב הפרשנים,²⁹ מיקומו של המעמד בסוף פרק ח אינו מייצג את הזמן האמתי של ביצועו שהיה ביום המעבר. אולם אין הפרשנים מסבירים,³⁰ מדוע אם כן הוא מופיע רק בסוף פרק ח לאחר כיבוש יריחו והעי, לפני מסעי הכיבוש הגדולים של הדרום והצפון?

להלן הצעתנו שיש בה תשובה לשאלה זו:

בדיוננו אנו טוענים בעקביות, שספר יהושע מהווה בבואה למצוי בספר שמות. הרמב"ן מחלק את ספר שמות לשניים: **הגלות והגאולה**.³¹ עפ"י חלוקה זו, ראוי שנשיב על השאלה: היכן נמצאות בספר יהושע מקבילות לפרקי ה'גאולה'? זאת ועוד, למעשה יש לראות בספר יהושע כולו בחינת 'גאולה', שהרי עם ישראל מגיע לארצו וכובש אותה, אז מה מקום יש לנסות ולחפש פרקי 'גלות' בספר?

29. רש"י, רד"ק ולב"ג ור' יוסף קרא בהסתמך על התוספתא (סוטה ח ז) והבבלי (שם לו ע"א) מניחים, שטקס זה היה ביום הנסי של מעבר הירדן, נוסף לעוד אירועים רבים שקרו באותו יום, והמילה **אז** בראשית הפסוק רומזת לכך. פתרון אחר לסוגיית זמן המעמד של ר' אליעזר בירושלמי סוטה (ז ג): 'שתי גבשושיות עשו (ביום הכניסה) וקראו זה הר גרזים וזה הר עיבל, וכך נפתרת בעיית זמן האירוע. דעה נוספת מובאת בירושלמי ע"י ר' ישמעאל. לדבריו, כיוון שבדברים יא נאמר 'יהיה כי **יביאך**' - השורש **בוא** מתייחס לסיום תהליך הכיבוש וההתנחלות, ולכן מופיע האירוע רק בפרק ח. העולה מהצעתנו הוא היסוד להנחה שפרק ח מהווה סיום תקופה, אם כי לענין הצעתנו מוקשה מתוכה, שהרי ר' ישמעאל מדבר על תום התהליך אחרי 14 שנה, ומעמד גרזים ועיבל מופיע בספר יהושע בתחילת תהליך הכיבוש ורק לאחר מלחמות יריחו והעי.

30. כדוגמת הרמב"ן בפירושו לתורה, אנו מעדיפים לא להסתפק בפתרון של 'מוקדם ומאוחר', כפי שהציעו רוב הפרשנים (לעיל הערה קודמת). על דרכו של הרמב"ן ראה יצחק גוטליב, 'אין מוקדם ומאוחר בפירוש הרמב"ן לתורה', תרביץ, סג/א (תשנ"ד), עמ' 41-62.

31. בהקדמתו לספר שמות: 'ונתיחד ספר ואלה שמות בענין הגלות הראשון הנגזר בפ"י ובגאולה ממנו... והנה הגלות איננו נשלם עד יום שובם אל מקומם ואל מעלת אבותם ישובו. וכשיצאו ממצרים אף על פי שיצאו מבית עבדים עדיין יחשבו גולים כי היו בארץ לא להם נבוכים במדבר וכשבאו אל הר סיני ועשו המשכן ושב הקב"ה והשרה שכונתו ביניהם אז שבו אל מעלת אבותם שהיה סוד אלוה עלי אהליהם והם הם המרכבה ואז נחשבו גאולים ולכן נשלם הספר הזה בהשלימו ענין המשכן ובהיות כבוד ה' מלא אותו תמיד'.

לדעתנו, אכן אפשר לראות בפרקים שיש בהם מרכיבים של חטא או תיקון לחטא כפרקי 'גלות', ונפרט: בפרק ז מופיע חטא עכן,³² ובפרק ח תיקונו. גם קודם לכן הופיעו מעשים שמטרתם הייתה תיקון-חטא, כדוגמת קיום המילה והפסח שלא נעשו במדבר, ורק מפרק ט ואילך באה 'גאולה' המתבטאת בניצחונות הסוחפים וביישוב הארץ, שהם בעצם מימוש כוונת הבורא בשליחות יהושע. על פי דרך זו, קיים קו מפריד בין פרקים א-ח לפרקים ט והלאה, ואין יותר מתאים מטקס ברית גריזים ועיבל (המקביל למעמד הברית בחורב³³) מלהוות נקודת מעבר ספרותית בין שניהם.³⁴ על פי דרכנו, ספר יהושע הופך מבבואה של ספר שמות לספר המורכב מפרקי 'גלות' ו'גאולה'. ועוד, דרך ההקבלה בין שני הספרים מאפשרת גם הצעת פתרון למיקום מעמד הר-עיבל כפי שהוא לפנינו.

י. השלמת הייעוד

ספר יהושע מסתיים במותו, וספר שמות מלווה רק שנה-שנתיים³⁵ מתוך למעלה³⁶ מארבעים שנה של הנהגת משה, כך שוודאי לא ניתן ליצור

32. יש גישות בחז"ל שגם תפקודו של יהושע לא היה מושלם במלחמת יריחו. הגמי' בסנהדרין מד ע"א מגנה אותו על שהרחיב מדיי את איסור הביזה - דבר שאולי גרם לחטא עכן; ראה רש"י ז' וכן מאמרו של יגאל אושרי, 'יריחו - החרמתה ואחרית בונה העיר', מורשת יעקב (מורשתנו), ד (תשי"ן), עמ' 34-37.

33. על ההקבלה בין ברית חורב (מתן תורה) לברית גריזים ועיבל עומדת התורה עצמה בדברים כח סט: 'אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכרת את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחרבו'.

34. נראה שגם אברבנאל רומז לכך, עיין שם.

35. אם תקופת המכות הייתה כמעט שנה שלמה (כך על פי דברים רבה ז ט), ושנה נוספת מיציאת מצרים ועד להקמת המשכן - הרי שמדובר בשנתיים; אך אם בין מכה למכה במצרים היו רק שבעה ימי התראה, והמכות היו מהירות (ראה ראב"ע בפירושו הארוך לשמות ט יא), הרי שתקופת המכות ארכה כשלושה חודשים, והספר כולו מלווה רק שנה ורבע.

36. ההצעה הראשונה בהערה הקודמת מסבירה את הפסוק: 'ומשה בן שמנים שנה, ואהרן בן שלש ושמנים שנה בדברים אל פרעה' (ז ז) - כתחילת שנתו השמונים, ואז הנהגתו ארכה 41 שנים.

אנאלוגיה מושלמת בין שתי הדמויות. זהו חסרונו של חיבור זה, אך גם יתרונו, שהרי מראש הצגנו רק את ספר שמות כבבואה לספר יהושע, ולא את שאר ספרי התורה. אם זוהי הנחת היסוד שעל פיה אנו הולכים, יש בספר שמות ובספר יהושע מימוש הייעוד של כל אחד מן המנהיגים.

הגדרת המשימה של משה - היו לה שתי מטרות; האחת נאמרה בצורה ישירה: 'ועתה לכה ואשלחך אל פרעה והוצא את עמי בני ישראל ממצרים' (ג י); והשנייה נאמרה פעמיים, אך בצורה עקיפה יותר: 'וארד להצילו מיד מצרים ולהעלתו מן הארץ ההוא אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש...' (ג ח). 'ואמר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והפריזי והחוי והיבוסי אל ארץ זבת חלב ודבש' (ג יז).

משה אמנם אינו מצליח בהמשך דרכו (גם בתומשים הבאים) להביא את העם אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותם, אך את המשימה הישירה ביצע, שהרי הוציא את ישראל ממצרים, ויותר מכך, הביא לעם ישראל את התורה, וע"י כך הפך לעם של 'בני אדם'³⁷ בעלי זהות ייחודית, ואף הוביל אותם להקמת מקום (זמני) לשכינה. ואכן סיומו המרשים של ספר שמות מבטא זאת: 'ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן' (מ לד).

גם יהושע מבצע את משימות הכיבוש וההנחלה, ככתוב: 'לא היתה עיר אשר השלימה אל בני ישראל בלתי החוי ישבי גבעון את הכל לקחו במלחמה כי מאת ה' היתה לחזק את לבם לקראת המלחמה את ישראל למען החרימם לבלתי היות להם תחנה כי למען השמידם... ויקח יהושע את כל הארץ ככל אשר דבר ה' אל משה ויתנה יהושע לנחלה לישראל

37. כך על פי אברבנאל בפירושו לויקרא (פרק כג, פתרון השאלה הטיז). לדבריו, ההבדל שבין ישראל שלפני קבלת תורה, שהיו עבדים משוחררים אך ללא זהות אנושית, לבין מעמדם כבעלי תורה שהיא הזהות האנושית שלהם. וראה גם ספר החינוך מצווה רעג (על פי המניין במהדורת הרב שעוואל, סדרת מקראות גדולות יתורת חיים).

כמחלקתם לשבטיהם והארץ שקטה ממלחמה' (יא יט-כג).³⁸ ולאחר ההנחלה בסוף פרק כא: 'ויתן ה' לישראל את כל הארץ ככל אשר נשבע לתת לאבותם וירשוה וישבו בה: וינח ה' להם מסביב ככל אשר נשבע לאבותם ולא עמד איש בפניהם מכל איביהם את כל איביהם נתן ה' בידם: לא נפל דבר מכל הדבר הטוב אשר דבר ה' אל בית ישראל הכל בא' (מא-מג).

ברור שמבחינה דתית לא ניתן להשוות בין פרקי היגאולה הקשורים למשה שמכין משכן לשכינה - לבין יהושע המכין משכן לעם ה' בארצו; אך מאחר שמעיקרא מדובר על מטרה שונה של כל מנהיג הנובעת מתוקף של שלב אחר בגאולה, אפשר גם על הקבלה זו להסתכל כהשלמת הבבואה.

יא. תם ולא נשלם

במאמר זה ניסינו להציג בבואה שלמה בין משה הרב - לתלמידו יהושע. לקראת סיום הדברים רוצים אנו לומר, שיש כמה נושאים שחורגים ממהלך דיון זה, שלא עלה בידנו להסבירם, כדלהלן:

1. הסדר השונה: מצאנו אמנם הקבלה, אך בעיקרון סדר האירועים שונה בחלקו.
2. התעלמנו מן המקבילות בין ספר יהושע לשאר החומשים, כפי שהוצגו בראשית המאמר בשם אחרים. עם זאת, ראוי שיושם לב לעובדה שרוב המקבילות לחומשים האחרים הן מקבילות חוקתיות-משפטיות או טקסיות-דתיות, כגון: ביצוע ההסכמים עם בני גד וראובן (פרק א),

38. שאלה גדולה מוצגת בפרקי הנחלות, שעל פיהם היו אזורים רבים בארץ שלא נכבשו, ופרק יג אף מתחיל במילים: 'והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה' (א). איננו באים לעסוק בסוגיה מורכבת זו, רק נאמר שהכתובים עצמם מוכיחים, שהבעיה המוצגת הייתה בעיה שבטית, ואכן בני יהודה ואחייכ בני יוסף מבינים זאת ופועלים לשינוי המצב בתחילת ספר שופטים, אך יהושע עצמו ביצע את משימתו עד תום, ככתוב. רוב הפרשנים מתעלמים מבעיה זו, אך ראה את הרלב"ג בפרק כא מג שרומז לעצלות יהושע, ולא האריך בזה. הפרשנות המודרנית הלכה בדרכים אחרות, ראה גרשון גליל, 'התהוותו של ספר יהושע', דברי הקע"י, וו/א (תשנ"ד), עמ' 47-53, וכן בהקדמתו ליהושע (עולם התנ"ך), ת"א 1994, עמ' 8-14; וראה גם יונתן כהן, 'הכל בא - חיבור ספר יהושע על רקע מסורת כיבוש הארץ', בית מקרא, מה/א (תש"ף), עמ' 45-70.

הפרשת נחלות ללוויים וערי מקלט (פרקים כ-כא), כריתת ברית למחויבות דתית (פרקים כג-כד). כל הפרטים האלה הם המשך לפעילותו של משה או חזרה על מעשיו, אך אלה אינן **קורות** כדוגמת הדברים שסקרנו כאן. לדעתנו, ייחודה של הבבואה המתגבשת הוא בכך שה**אירועים** הקיימים בספר שמות חוזרים על עצמם בצורה זהה או ברמז, וזהו חידושו של דיונונו. הלך והמוסר הנלמדים ממהלך ההנהגה באירועים אלה הוא העיקר, וזו כנראה כוונת התורה שעלינו להסיק ממהלך הדברים בספרנו.

3. דרכו של יהושע סלולה, ואיננו מוצאים בכתובים³⁹ מאבקים שלו עם העם או תלונות כלשהן. לעומת זאת, משה סובל מתלונות לא רק בספר במדבר, אלא אף בספר שמות, למשל, אירועי מרה ואילם בפרקים טו-טז.⁴⁰ הבדל משמעותי זה אכן יוצא פער בין דמות משה בספר שמות לדמות יהושע בספרו. לפיכך סבורים אנו, שעניין זה הוא שיצר את המציאות של ספר יהושע. ייתכן שאלמלי הייתה מסכת התלונות של בני ישראל בספר במדבר מובילה את משה לומר בחטא המתאוים: 'לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה כי כבד הוא ממני (יא יד), ואח"כ במי מריבה: 'שמעו נא המרים' (כ י), דבר שהוביל, לפי רוב הפרשנים,⁴¹ להפסקת הנהגתו של משה - לא היה צורך בהעברת מטה ההנהגה ליהושע, וייתכן שמה עצמו היה מכניס את העם לארץ.⁴² יוצא שדמות הבבואה (הנהגת יהושע) נוצרה בעצם מתוקף תקופת ההנהגה של משה שהופרעה ע"י העם; אשר על כן אין מקום לשאול בסוגיה זו על הפער בין הקורה לרב לקורה

39. מצאנו בחז"ל, שבחטא עכן קמו אנשי שבט יהודה בתחילה ופתחו במלחמה עם שאר העם, ראה במדבר רבה פרשה כג ו.

40. וראה בסוגיית פער זה את יצחק מלכה, 'פני משה כפני החמה ופני יהושע כפני לבנה', מרחבים, א (תשמ"ג), עמ' 53-58.

41. מפאת ריבוי העיסוק בסוגיה זו, נימנע מלהפנות את הקורא אל הספרים הגלויים לעיני כול.

42. לעומת תחושתנו זו, חזי כהן (לעיל בהערה 20) מעלה ספקות בעניין זה. ראה שם, בפרט הערה 33.

לתלמידו, כי סיבה זו היא **שגרמה לתוצאה**.

4. ספר יהושע מסתיים בשני פרקי צוואה של יהושע (כג-כד), וספר שמות אינו מסתיים בכך, שהרי עוד דרך ארוכה נכונה לעם ישראל בהנהגתו של משה. מקבילות רבות יש דווקא בין צוואת יהושע לבין פרקים מסוימים בספר דברים הנחשב כצוואת משה; ויותר מכך, ראיות רבות יש לכך שהספרים ויקרא ובמדבר הם בוודאי המשך ישיר לספר שמות, ויעידו האירועים המקבילים של חנוכת המשכן המופיעים בשלושת הספרים,⁴³ כך שלא יכלה להיווצר בבואה בפרט זה.

יב. סיכום

מפורסמים דברי הגמרא: 'פני משה כפני החמה, פני יהושע כפני לבנה' (בבא בתרא עה ע"א). יש המסבירים מאמר זה בכך שיהושע נראה כצל לעומת משה, רבו הגדול והמאיר.⁴⁴ אכן, עצמת האירועים המתגלה בבבואה שהוצגה היא לרוב נמוכה יותר, וייתכן שיצירת בבואה זו נבעה מן הצורך להעביר בהדרגה את העם ממהלך נסי שליווה אותו ארבעים שנה במדבר שבו אכלו לחם-שמים, הונהגו ע"י עמוד אש וענן וזכו להתגלות קבע של השכינה - אל מצב של הנהגה טבעית של זריעה וקצירה, מלחמה ובניין. נוסף לכך, בשל הצורך למניעת מעבר חד-מדיי - נוצרה הבבואה המוחלשת דוגמת ה'לבנה' שהיא צל ל'חמה'.⁴⁵

43. כך בספרי נשא, מד בעניין א' בניסן של השנה השנית: "בו **ביום** שרתה שכינה בבית שנאי ולא יכול משה לבוא אל אוהל מועדי (שמות מ). **בו ביום** הקריבו נשיאים את קרבנם שנאי ויהי המקריב ביום הראשון שאין ת"ל ראשון אלא ראשון לכל ימות השנה (במדבר ז). **בו ביום** ירדה אש מן השמים ואכלה את הקרבנות שנאמר יתצא אש מלפני ה' ותאכל אותם על המזבח את העולה ואת השלמים' (ויקרא ט). **בו ביום** הקריבו בני אהרן אש זרה שנאמר ויקחו שני בני אהרן נדב ואביהו' (שם י)".

44. ראה שלושה הסברים שונים אצל יצחק מלכה (לעיל, הערה 40), עמ' 53-65, וכן בספרו של אברהם רמר: מעבור הארץ - ספר יהושע, י-ם תשנ"ה, עמ' 16-19; עוזיאל מאלי (לעיל, הערה 10), עמ' 9-17; חזי כהן (לעיל, הערה 2), עמ' 49-53; עדין שטיינולץ (לעיל, הערה 1); אירית לוי, יהושע - המשכיות או יחוד הנהגה? מכלול, יח (תשנ"ט), עמ' 27-28.

45. זאת עפ"י הצעת ידידי, ר' יצחק עמר, תודתי שלוחה אליו למנטריאול על הערותיו המחכימות.

העולה מדברינו שהובאו לעיל הוא: יש תלמיד הממשיך את מעשה רבו, ולכן הוא בבחינת 'לבנה' המאירה מכוח ה'חמה', ויש גם ספר בנביאים שהוא כילבנה' המאירה מכוח ה'חמה' המצוי באחד מחמשת חומשי התורה.

ונסיים במדרש פלא,⁴⁶ שאולי תואם את כיווננו:

יום ליום יביע אומרי' (תהלים יט ג), וכי מה טיבן של שני ימים אלו? אלא זה יומו של משה שבישר יומו של יהושע שנאמר 'היום הזה אחל תת פחדך' (דברים ב כה). שמא תאמר הואיל והקדוש ברוך הוא הרג את סיחון ואת עוג, מי הגיד לכל באי עולם? חמה שעמדה לו למשה שתי פעמים: ראשונה - כשעשה מלחמה את עמלק, שנאמר 'והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראלי' (שמות יז יא), ואומר 'רום ידיו נשאי' (חבקוק ג י). אלא זה יומו של משה שבישר יומו של יהושע שנאמר 'ושים באזני יהושעי' (שמות יז יד): יהי רצון כמו שעמדה חמה, כך תעמוד לך במלחמות שלשים ואחד מלכים. ופעם שניה - במלחמת סיחון ועוג. כתיב כאן 'אחל תת פחדך ויראתך' (דברים ב כה) וכתוב ביום תת ה' את האמורי (יהושע י יב).

הכתובים אינם רומזים שאירע למשה נס עצירת שמש במלחמת עמלק או במלחמת סיחון, כפי שקרה ליהושע במלחמת האמורי (י יב); אם כן מהו הבסיס לדברי חז"ל? נראה שחז"ל הכירו בבבואה זו שבין שניהם, והתקשו להשלים עם העובדה שיכולת התלמיד עולה על יכולת הרב; לכן ברוח קודשם דרשו לנו מדרש זה כדי ליצור בבואה שלמה (אך חד-כיוונית), שגם מחזקת את כיוון הדיון שלפנינו.

46. מתוך מדרש תהלים, פרק יט.